ÜITSAINUS
MULGIMAA

Mulgi Kultuuri Instituudi välläanne | Veebruar 2025 (nr 99) | www.mulgimaa.ee

Olstre perimuste matkarada sai väärilise auinna

Eesti Kirjandusmuuseum and 31. jaanuaril üle kolmande kirjandusmuuseumi sõbra auinna ja selle sai Holstre Külaselts Olstre perimuste matkaraa iist.

Tartun Eesti Kirjandusmuuseumin käis auinda vastu võtman pia puul Olstre küläseltsist. Pilt: Madissoni Alar, Eesti Kirjandusmuuseum

Olstre perimuste matkaraa pääle mineku jaos om alati ää aig, esieränis üten sõpruge. Pilt: erakogu

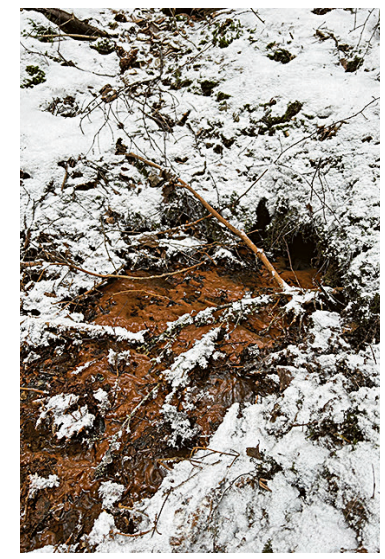

Verilaske oja läte. Pilt: Tuki Andrus

Loodi luudusparki tettu rada esi om viis kilumiiterd pikk ja selle pääl om 19 tääbetahveld Olstre kandi perimuslugudege. Luu kõneleve selle kandi luudusest, mõisa-aast, kultuurielust, kaardimängust ja siit peri täädä-tuntu inimestest, näituses rahvalaulikust Puru Liisust, kirjamihest ja rahvaluule korjajest Lepiku-Punabu Jaanist, keelemihest Veske Mihklest, kirjamihest Kunderi Juhanist ja tõistest.

Muduki ei puudu ka rahvalaul "Olstre aaluu kõverpiiglen", mis kõnelep kohaligust elu-olust Eesti Vabariigi aal. Sii om kigele Olstre rahvale täädä-tuntu lõbus lugu, mida siiamaani lauldas. 2023. aastel sääd ja salvest sellesama laulu Olstre küläseltsi jaos punt Põldsepp ja Poja. Pundin ollive Põldsepa Margus, Põldsepa Ott-Mait ja Kadaja Rasmus.

Raa perämine punkt om "Nõglale niidi perrä-aamine". Sii om lustiline Olstre kandi vana-aasteüü mäng, mida võis mängi egä matkaraa pääle tullu inime. Mängmise jaos tarviligu asja om säälsaman olemen.

Tääbetahvlide pääl om viil ruudukoodi ja ku matkajel om karmanin tark televon, saap ta ruudukoodige holstre.ee kodulehe pääle ja säält neidsamu lugusit ja laule kullete nii eesti, inglise ku mulgi keelen.

"Meil olli akatusest pääle kindel suuv, et nii luu saas mulgi kiilde pantu ja ka mulgi keelen sissi loetu. Oleme ju Mulgimaal ja tahame sedä mede külälistel kah miilde tulete. Ku neid lugusit siin ammutsel aal kõneldi, sis tetti sedä ju just mulgi keelen. Ku inimese saave sedä kiilt kullete, äkki sis tekkup mõnel suuremb uvi mulgi kiilt ja perimust uuri," kõnel Olstre küläseltsi liige Kivistiku Katrin.

Luu pannive mulgi kiilde Tarvastu murderingi liikme ja nende õpeteje Ilves Kristi, kes nii kah sissi luges.

Kodulehe päält holstre.ee saap kah kikki neid lugusit nii lugede ku kullete, a Kivistik kutsup üles iki talveaal kah raa pääle tuleme. "Matkaraale mineku jaos om alati ää aig, sii omgi ju matkaradade mõte."

Auind anti küläseltsile kirjandusmuuseumi materjaale targa tarvitemise iist – sii matkarada ravitsep nii kehä ku enge. Tänu kogukonna mitme aaste pikutsele tüüle, saave kik uvilise kõndi nüid müüdä kultuuriluulist rada, vaadete, kullete, lugede ja esiki üten laulda või mängi.

"Mia olli peris süämest tänulik, ku miule täädä anti, et mede küläselts selle auinna saap. Sii om ju auväärt ülevabariigiline tunniskiri, mes mede perimusi ja põlist luudust nõnda kõrgeste indap ja mede suurele tüüle väärilise inde panep," olli Kivistik rahul.

Kirjandusmuuseumi sõbra auind andas luujele, täädläsele või ühendusele, kes tegutsep vällänpuul muuseumi ja om eelmise kalendreaaste sihen vällä anden vähembelt üte väärt teosse, kõrraldenu sündmuse või loonu akatuse, mes tuup tähelepanu ala ja tutvustep rahvale laiembelt Eesti Kirjandusmuuseumi tegemisi.

Olstre poodi manu suurtii viirde om üles pantu tiiviit, mes näitäp õige tiiotsa kätte ja Google mapsin om kah "Holstre pärimuste matkarada" olemen. Kivistik kinnit, et rahvast käip raa pääl uutmede pallu ja sedä om Google mapsist joba üle 10 000 kõrra otsitu.

Ilves Kristi

Uuriti Mulgimaa kultuurikandi toetuste mõjo

Pääle uurmise tulemuste tutvustemist Mulgi Elämuskeskusen saive inimese pundi kaupa arute, kudas oles mulgi asjage kige paremb edesi minna. Pilt: Ilves Kristi

Mineve sügüse tei Antropoloogia Keskus Eesti Rahvakultuuri Keskuse telmise pääle uurmise, et aru saia, kudas Mulgimaa perimuskultuuri toetusmeede om avitenu perimuskultuuri oida ja edesi kanda ja kudas minna perimuskultuuri toetemisege edesi. Tähtis olli kaia tagasi tettu pääle ja uuri vällä, miande mõjo olli toetet tegemistel Mulgimaa omakultuurile.

Nelläsilmä- või rühmäusutusten andsive vastussit 29 Mulgimaa kultuuri- ja ariduselu iistvedäjet, nende ulgan kohalike omavalitsuste iistkõneleje.

Mulgimaa ku kultuuriaaluulise kandi tunnusmärkes peetes mulgi kiilt, käsitüüd, rahvarõõvit, mustrit ja mulgi taluäärbänit. Eläves Mulgimaa perimuskultuuris peetes söögikultuuri (näituses Mulgi puder, Mulgi korp). Pallu kiteti Mulgi pudru UNESCO nimekirja minemise rojekti, mes tõi mulgi kultuuri tähelepanu ala ja köüt kogukonna ütte. Mulke luumust peetes kah esieräligus: mulk om tüükas ja edesipüidlik uvvendeje. Oma kultuuriperänduse pääle vaateve Mulgimaa inimese eri muudu – nii, kes kultuurige tegeleve, piave mulgi kultuuri ja selle elunoidmist väige tähtsas. A kes egä päev "mulgindusege" kokku ei putu, ei mõista kah tihtipääle mulgi kultuurist lugu pidäde.

Eesti Rahvakultuuri Keskuse Mulgimaa perimuskultuuri toetemise meedet piave vastaje väige tähtsas. Sii tiip Mulgimaast nättäve ja kindla kotusse. Enämbjagu silmä paistnu ettevõtmistest om Mulgimaa perimuskultuuri toetemise meetmest toetust saanu. Näituses nimetedi keelepesä, mulgikiilside laule võistelust, Mulgi konverenssi ja tõisi. Kige suurembe mõjoge ettevõtmistes perimuskultuuri edendemise man peetes just pikäaigsit jakurojekte, mille iistvedäjes om tihtipääle Mulgi Kultuuri Instituut. Rahajagamise man tahetes rohkemb nätä läbimõtlemist ja pikä laanige arvestemist. Tahetes, et joba täädä-tuntu väärt rojektel oles egä aaste kindel rahasaamine. Säälsaman arvates viil, et raha ei pias mineme pallalt tuntu ja suurdele tegijidele, sest kogukonda tõmbave äste üten tillembe ettevõtmise kah.

Kige rohkemb eri arvamisi om keele teemal. Nii, kel kodun mulgi kiilt kõneldes ja kes om esi keele edesikandje, usuve, et kiil jääp püsüme. Sedäsama arvave kah nii kooli- ja lasteaiaõpeteje, kes näeve, kudas mulgi keele ja perimuskultuurige seot ariduserojekti noordel miildive ja mõjove. A tulep meelen pidäde, et suguki mitte kik Mulgimaa aridusasutuse ei võta mulgi perimuskultuuri edendemisest osa.

Ütel meelel ollas rahul sellege, et mulkel om ulka oma kirjavara ja sedä tulep järest manu. Sii om keele õpmise man suures abis ja avitep kiilt alla oida.

Pallude jaos om kige suuremb mure sii, et noordel om vähä uvi mulgi perimuskultuuri vastu. Om eri arvamisi, kudas ja miast osa perimusest tules noordel edesi anda. Muu-ulgan tekkusive jutuaamiste käigun küsimuse, mes om sii perimuskultuuri osa, mida saap viil pästä, ku pallu võip kombit uvvende ja muuta, mes om sõna "mulgi" taga jne.

Viil üits mure om sii, et mulgi ei ole äste "pildi pääl". Mulkel ei ole oma "tähte" ja mulgi kultuuri ei mõistete küländ põneves tetä. Lahendus oles sii, et kõrralde rohkemb suuri sündmusi, mes kaugele vällä paistas. Ja vallajuhi võis oma tegemiste-kõnelemiste man Mulgimaad enämb nimete ja tutvuste.

Mulgi kultuuri edendemine om tiheste seot iistvedäjidege. Kitetes oma sädeinimesi ja akkajit aridus- ja kultuuritüü tegijit. Suur jagu sellest tüüst tetäs ilma rahate ja iistvedäje väsive ärä. Tules parembini läbi mõtelde, kudas oida ja kampa tuvva sädeinimesi ja perimuskultuuri asjatundjit.

Perimuskultuuri edesikandmine nõvvap vastanu inimeste arust pikkä laani, eri inimeste, asutuste ja omavalitsusjuhte ääd kuuntüüd. Nii perimuskultuuri iistvedäje ku omavalitsuste juhi, olgugi et mõnikõrd eri põhjustel, tahave, et mulgi elu ja reisiäri edenes, et perimuskultuur paistas silmä, et rohkemb nuuri selle oma süämeasjas võtas. Sii tähendep, et om olemen tugev põhi, mille päält ütenkuun edesi minna.

Rojekti tulemuse om nüid aruanden kirjan ja lõpun om ka ettepaneku ja soovituse Mulgimaa perimuskultuuri edendemises Eesti Rahvakultuuri Keskusele. Pääle selle om sääl mõttit, mis võive uvi pakku omavalitsustel, kultuurielu iistvedäjil või kogukonnal. Aruannet saap lugede Eesti Rahvakultuuri Keskuse kodulehe päält.

Koppeli Helleka ja
Muldma Hanna,
antropoloogi
Mulgi kiil: Ilves Kristi

Mulke vägi käis päälinnan reisimessil

Küindlekuu edimesel nädälivahetusel peeti Talnan reisimessi Tourest 2025, mes meelit kokku reisikõrraldeje ja -uvilise üle Eesti. Mulgi ollive kah muduki päälinnan vällän ja neid võis trehväte mitmen messiuunen.

Söögikant Mulgimaa iistvedämisege paksive söögiallin oma kaupa Karu Kombucha, Shroomwell, Morna talu, Tuuli Keraamika, Upruse talu ja Puidust Ehitus.

Messi päämine söögipakje olli siikõrd Mulgi kõrts, kes pakk rahvale peris Mulgi süüke, sedä üle ilma kuulsas saanu putru muduki kah. "Pallu inimesi täädsive, et Mulgi puder om nüid UNESCOn, ja tullivegi messi pääle ää kõtutävve peräst. Pääle messi lõppu võime julgeste ütelde, et üits ää taldretäis Mulgi süüki om päälinna rahva ulgan kah innan," kinnit söögikant Mulgimaa müügipäälik Rae Mae.

Reisiallin tutvustive oma tegemisi Mulgi Pruulikoda, Süü Ää Mahenäksi Vabrik ja Pajumäe talu. "Nõnda pallu mulke ei ole viil kunagi enne kõrrage selle messi pääl ollu. Loodame, et sääl tettu kihutemisetüü tuup suvel Mulgimaale pallu külälisi ja pudruuvilisi," ütel Rae.

Kuigi osalistel paist, et külälisi olli vähemb ku eelmistel aastidel, jäive kik käimisege rahule. Ettevõtje saive oma kaupa müvvä ja näidäte ja tetä tutvust tõiste siaste ettevõtmistege.

Saame kokku Mulgimaal!

Eesti söögikant 2023 – Mulgimaa rojekti toeteve rahage Mulgimaa Arenduskoda ja Eesti LEADER meede.

Rae Mae
Mulgi kiil: Ilves Kristi

Messi tõisel päeväl olli Mulgi kõrtsi leti taga kik aig järekõrd.

Upruse talu juustu ollive messilistele mokka müüdä. Pildi: Rae Mae

Ritsu külä ehip ennest Mulgi mustridege

Küindlekuu akatusen jõudsive Ritsu küläkeskuse manu Linna külän viis uut lauda ja pengi – kik ilusa musta ja punatse kaaruspaglamustrege ehit. Nii ei ole summagi edimese egä viimatse mulgimustrelise asja, mes Ritsu küläselts kodukandi ehtmises om lasken tetä.

”Kuna Ritsu om osa Mulgimaast, om tähtis oida au sihen kohalikke kombit. Mulgi muster om mede oma märk ja annap asjule väärtust manu, tuletep miilde mede juuri ja köüdäp kogukonna ütte. Nii lavva ja pengi ei ole pallalt mede sündmuste ehtes, vaid annave märku Mulgimaa vaimust. Tahame, et Mulgi mustre oles mede ümmer egä päev ja et noore kasvas üles täädmisege, kes na om ja kunkottald tuleve. Sis mõistave ja tahave na mede omakultuuri kah oida ja edesi kanda,” ütel Ritsu küläseltsi iistvedäje Timpsoni Giia.

Esiki Ritsu küläseltsi märgi pääl tansip ritsikupaar Mulgi rahvarõõvin, küläkiik ja raamatukogu sildi om kah kaaruspaglage ehit. Mustre om laude ja kiiguposte pääle joonisten Palgi Heli ja valmis om nii asja tennu oma kandi puutüükoda OÜ Puiduhunt. Raamatukogu sildi tei osaühing Hulkko Käsitöö.

YM

Raamatide manu juhateve raamatukogun mulgimustrelise sildi.

Nii Ritsu küläkiik ku lavva-pengi oodave lämmembet aiga, et rahvale silmäilu ja ääd äräolemist pakku.

Pildi: Timpsoni Giia

Mulke magus saladus – Mulgi Ime

Jälle om tulemen vabariigi aastepäev ja tõisigi pühäsit ja tähtpäevi, mil söögilaud võis olla piduligumb ku mudu. Mis võis sinna parembini passi, ku üits vana ää mulke kuuk – Mulgi Ime.

Ku Mulgimaa inimeste käest küside, sis pallude ei tää Mulgi Imest kedägi, a iki om neid kah, kes om sedä kuuki söönu või esiki tennu. Internetist levväp pallalt üte Ilvesse Evelini kirjutet aaleheluu, kus ta jagap Põllumäe Pille retsepti. Nii, kes sedä kuuki prilla teeve, om õpetuse saanu kas sellestsamast leheluust või sis kellegi käest. Nii käest kätte liikun retsepti viive enämbiste vällä mõne vana rovvani, kes om retsepti edesi anden, a manu ütelnu, et sedä ei massa laialt levite kah. Arvates esiki, et kuuk om peri kunnigilt mõisaköögist ja säält illaksi talurahva ulka liikun. Kuuki om nimetet ka Mulgi miikoogis või mulgi muudu Napoleonis, a peris sama ei ole ta kummagige.

Ku sia täät parembini, kunkottald sii kuuk peri om või mesperäst ta siast nime kannap, ole ää anna luu auturile või toimetusele täädä.

Tainas
60 rammi võidu
1 laas sukerd
1 spl konjaabend või viina
2 spl linnumagust
3 muna
1 tl soodat
2,5+1 laasi püiglejahu

Riim
1 liiter 20% aputkuurt ja
1 laas sukert vattu lüvvä

Lase või kuuma vii kausi või poti pääl sulas, pane manu 0,5 laasi sukert, linnumagus ja kärak, sekä kik aig. Sekä aigapidi manu 0,5 laasi suhkruge vattu aet muna. Peräst sedä sõglu sissi soodage segätu püiglejahu (2,5 laasi). Võta tainakauss poti kohald ärä.

Kalda tainas lavva pääle, kus om 1 laas jahu. Segä ja jaga tainas nelläs. Aa käege küdsätemise papre pääle väege õhuke kõrd tainast, küdsäte 180 C man mõni minut, seni ku kuldses lääp ja olet saanu 4 tainalaati.

Pilt: Plessi Ingrit

Nüid tulep kuuk kõrra kaupa kokku panna: egä tainalaadi pääle kõrd apukooreriimi. Koogi pääle võit ehtes puute koogi- või sokulaadipuru või ehti marjuge.

Mõni panep koogi vahele kah muusi või marju.

Lase koogil tõise päeväni seista, sis om ta ää mahlane.

Koogitäädust uur **Ilves Kristi**

Tule õpi mulgi kiilt ja kultuuri!

Abja mulgi keele ring
küindlekuu 25. päeval kell 17.30 Abja kultuurimajan.

Lilli mulgi keele ring
küindlekuu 27. päeval kell 18 Lilli külämajan.

Tarvastu mulgi keele ring
küindlekuu 26. päeval kell 15 Tarvastu käsitüükoan.

Tõrva mulgi keele ring
küindlekuu 21. päeval kell 16 Tõrva raamatukogun.

Küsi täädust tel 5344 8176.

EESTI RAHVAKULTUURI KESKUS

Nalla kah

***

Üits äriomanik uurip tõise käest: "Mia ei jõvva ärä imeste, et kik siu tüülise jõvvave egä päev õiges aas tüüle. Kudas sia neid meelitet?"

"Miul om 15 tüülist, a pallalt 14 autukotust."

***

Puutüümiis kitap sõpru ihen oma kirvest: "Miul om saa aaste vanune kirves!"

"Tõeste?" imesteve sõbra. "Kas täpi pääld siande nagu sada aastet tagasi?"

"Jah, mia ole tedä pallalt raasike kohenden: viis kõrda terä ja katessa kõrda vart vaheten."

***

"Esäke, ku ma kik oma varanduse kirikule perändused jätä, kas mia saa sis paradiisi?" uurip sureje vanamiis kirikupapi käest.

"Lubade mia sedä ei saa, a me võime ju ruuvi tetä," kostap vaimulik.

***

Kohtunik kohtualutsele: "Kui vana te olede?"

"Mia sai just 96 aasteses."

"Ja nõnda vanan ian varastede viil autusit!"

"Nojah, ku ma nuur olli, sis neid viil kuigipallu es ole."

***

Politseinik piap autujuhi kinni: "Kas sia märki es näe? Selle tii pääl võip ju pallalt ütele poole sõita!"

"A kas mia sõida sis katele poole või?" imestep sohver.

***

Vanarovva kaibap tohtrele: "Miu kuulmine om nõnda tõntsis jäänu, et esiki omaende köhä enämb ei kuule."

"Olgu pääle, mia kirjute teile kohe ääd rohtu."

"Kas mia akka sis parembini kuulma?"

"Ei, a sia akkat kõvembini köhime."

Uuri veebisõnaraamatut!

Selle aaste akatusen sai valmis suur mulgi veebisõnaraamat, mes olli Mulgi Kultuuri Instituudi, Eesti Keele Instituudi ja Tartu Ülikooli ütine ettevõtmine ja võtt aiga kümmekond aastet.

Nüid om sõnaraamatutegijide suuv, et äste pallu inimesi uut veebisõnaraamatut tarvites ja uuris, sest sedäsi tuleve vällä via ja puuduse. Nii saap sis veebisõnaraamatun ärä parande ja ku mõne aaste peräst akates raamatut rükmä, sis ei ole sääl enämb vigu sihen. Ettepanekide jaos om veebilehe pääl peris omaette nupp.

Et utsite aalehelugejit kah sõnaraamatut uurma, teeme oma lugejidele sõnaotsmismängu. Õigeste vastanu inimeste vahel loosime vällä mulgikiilset kirjavara.

Küindlekuu küsimus: **Mes tähendep mulgikiilne sõna VITSIK?** Vastusse saata kuu lõpus aadressi pääle kristi2205@gmail.com.

Mulgi sõnaraamatutüüd om toeten Eesti Rahvakultuuri Keskus (Mulgimaa perimuskultuuri toetusmeede) ja Haridus- ja Teadusministeerium (sh rogramm "Eesti keel ja kultuurimälu II").

Latsele

Vastlelaul

Mede lina liu piku, liuge lauge,
valla lina vassa piku, liuge lauge,
külä lina küündre piku, liuge lauge.
Lina liulaskejale, liuge lauge,
taku taren istujale, liuge lauge,
pakla paigal seisijale, liuge lauge.

Rahvalaul Paistu kihelkonnast

Värvi vastlepilt iluste ärä!

Ruute sissi om ärä paetet 10 vanaaigset mõõdusõna:
SÜLD (esmald kõrva sirutet käte vahemaa, ümäriguld 2,13 m), **TOLL** (2,54 cm), **KÜÜNÄR** (küünäsvarre pikkus ek ümäriguld 0,5 m), **TUUP** (1,2-1,3 liitert), **MATT** (villä mahumõõt, matitäüs), **VAKK** (ümäriguld 69 liitert), **SETVER** (26,24 liitert), **TÜNDER** (120-140 liitert) , **PÜTT** (villä ja kala mõõt, 45 tuupi ek 1/3 tündert), **VEERÄNDIK** (1/4 tündert).

Otsi vällä! Loe edes- ja tagaspidi, alt üles, ülevest alla ja viltu kah!

K	Ä	Õ	H	B	M	T	J	G	V
N	K	M	E	A	S	T	O	D	M
M	Õ	A	Ü	M	Ö	Ü	I	L	Ä
B	O	T	V	R	B	P	G	H	L
S	E	T	V	E	R	R	M	Ö	I
P	M	R	M	D	Ä	G	V	B	H
D	K	I	D	N	Ä	R	E	E	V
Õ	L	J	Ü	Ü	U	M	D	O	Ö
T	D	Ü	J	T	U	U	P	M	L
V	K	K	S	O	H	E	A	Ä	P

Sääjä sõna õigeste rivvi, sis saat üte vanasõna!

SUUREST VÄIKSEST SAA SEISUST ROHKEP TÜÜST KU.

Mulgi Kultuuri Instituudi välläanne Üitsainus Mulgimaa
Aalehe välläandmist toeteve Eesti Ravakultuuri Keskuse Mulgimaa perimuskultuuri toetemise abinõu, Tõrva, Mulgi ja Viljandi vald.

Toimetus:
e-post: kristi@mulgimaa.ee
toimendei: Kristi Ilves, tel 5344 8176

Toimendusel om voli kirjatükke parande ja lühembes tetä.